

Dorota PRĘDKIEWICZ
Dolnośląska Szkoła Wyższa
Wrocław

Wsparcie edukacyjne w budowaniu wrażliwości dziecka w odniesieniu do sfer aktywności człowieka

Abstract: Educational Support in Building a Child's Sensitivity in Relation to the Spheres of Human Activity

Janusz Korczak in his reflections emphasized how important an adult's role is in supporting the child's activity (speech, behavior, move, clothes, artistic activity, musical activity, etc.) and triggering its natural potential. An outstanding Russian psychologist Lew Wygotski paid special attention to the need for the supporting of early childhood education, developing his learning skills and achieving the intended educational objective. Contemporary educators in their daily work with the child, based on his previous experience, carry out the educational activities on the basis of the educational program. Studies conducted among others by the Early Childhood Longitudinal Study (USA) prove that the support of early childhood education (started between the ages of 2–3) is very important for the human development in the later stages of his life. It is a kind of "start-up capital".

Key words: activity, education, science, educational support, sensitivity

Słowa kluczowe: aktywność, edukacja, nauka, wsparcie edukacyjne, wrażliwość

Wprowadzenie

Janusz Korczak w swoich rozważaniach podkreślał, jak ważną rolę odgrywa osoba dorosła we wspieraniu aktywności dziecka (mam tutaj na myśli m.in. jego mowę, zachowanie, ruch, ubiór, działalność plastyczną, muzyczną, teatralną) oraz w wyzwaniu jego naturalnego potencjału. „Nie zmuszaj dzieci do aktywności, lecz wyzwalaj ich aktywność. Nie każ myśleć, lecz twórz warunki do myślenia. Nie żądaj, lecz przekonuj. Pozwól dziecku pytać i powoli rozwijaj jego umysł tak, aby samo chciało wiedzieć” (za: Micińska, 2014). Wybitny rosyjski

psycholog Lew Wygotski zwracał natomiast uwagę na potrzebę wczesnego wsparcia edukacyjnego dziecka, rozwijania w nim umiejętności uczenia się i w ten sposób osiągnięcia zamierzonego celu edukacyjnego (Filipiak, 2011). Współcześni pedagodzy w codziennej pracy z dzieckiem opierają swoją działalność edukacyjną na podstawie programowej (DzU, 2017, poz. 356; załączniki do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej). Badania przeprowadzone m.in. przez Early Childhood Longitudinal Study (USA) dowodzą, że wczesne wspomaganie edukacyjne dzieci (rozpoczęte między drugim a trzecim rokiem życia) jest bardzo istotne dla dalszego rozwoju człowieka (za: Brzezińska i in., 2013), stanowi rodzaj „kapitału początkowego”.

W swoim artykule chciałabym pokazać, w jaki sposób przez tworzenie sytuacji edukacyjnych (biorąc pod uwagę obowiązującą podstawę programową wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego) można kształtować wrażliwość estetyczną dziecka w odniesieniu do wielu sfer jego aktywności. Małe dzieci w sposób naturalny są bardzo wytrwałe w zadawaniu pytań, ciekawe i otwarte na nowe doświadczenia. Należy zatem stwarzać takie sytuacje, które pozwolą im podejmować i kontynuować działania z własnej inicjatywy. Realizując własne pomysły, dziecko odczuwa ogromną radość, staje się zarówno badaczem, jak i odkrywcą nowych, nieznanych mu rzeczy. Przygotowując ten tekst, przejrzałam kilka artykułów naukowych, w których została poruszona m.in. kwestia wpływu urządzeń mobilnych na rozwój dziecka oraz częstotliwości, z jaką małe dzieci korzystają lub bawią się tymi urządzeniami. Niestety, doniesienia z badań są bardzo niepokojące. Jako przykład przywołam wyniki badań przeprowadzonych w 2011 r. oraz w 2013 r. przez organizację Common Sense z USA, które dotyczyły korzystania z urządzeń mobilnych przez dzieci w wieku 0–8 lat. Otóż 10% dzieci poniżej 2 r. ż. korzystało z urządzeń mobilnych, w 2013 r. liczba ta wzrosła natomiast do 38% (za: Bąk, 2015). Z badań przeprowadzonych m.in. w Wielkiej Brytanii (2014), Szwecji (2013) oraz w Polsce (2015) wynika, że odsetek dzieci poniżej 2 r. ż. korzystających z tabletów, smartfonów czy komputerów wciąż wzrasta. Uważam, że w tym miejscu warto podkreślić, jak wielkie znaczenie ma budowanie wzajemnych, rodzinnych relacji oraz rozwijanie wspólnej (realnej, nie wirtualnej) aktywności dzieci przez zabawy ruchowe (zwłaszcza na świeżym powietrzu), wspólne czytanie, granie (proste łamigłówki, gry planszowe), rysowanie, wyklejanie itp. w kontekście wspierania naturalnych potrzeb rozwojowych każdego malucha. Badania prowadzone przez psychologów i pedagogów (m.in. Ryan, Deci, 2000; Lepola, Salonen, 2007; Giza, 2010) pokazują, że w ostatnich latach nastąpił wzrost zainteresowania tematem dotyczącym aktywności (twórczej) dzieci. Z czego to może wynikać? Otóż współczesny świat rozwija się dynamicznie i niestandardowo. Obecnie poszukuje się nowych rozwiązań, które umożliwią pełny rozwój i wsparcie wrodzonych umiejętności dziecka. Coraz częściej mówi się o kształ-

towaniu kreatywnej postawy dziecka, na którą ma wpływ kreatywna postawa nauczyciela (Dziona, Gmosińska, 2009).

Sfery aktywności człowieka

Należy odpowiedzieć na dwa zasadnicze pytania: czym jest aktywność człowieka oraz jakie są jej sfery? Aktywność jest gotowością do działania, przejawiającą się w rozmaitych formach. Wincenty Okoń określa aktywność jako: „właściwość indywidualną jednostki, polegającą na większej niż u innych częstości i intensywności jakiegoś rodzaju działań. Szczególną cechą aktywności jest udział w zmienianiu otoczenia przyrodniczego i społeczno-kulturowego, stosownie do ludzkich potrzeb i ideałów” (1995, s. 16). Aktywność jest również swoistą formą ekspresji każdego człowieka. Objawia się w spontanicznym wyrażaniu własnych przeżyć i odczuć. Ekspresja twórcza dziecka odzwierciedla jego sposób rozumienia, odbierania świata, w którym żyje. Ponadto stanowi czynnik wzmacniający procesy poznawcze i emocjonalne (jest to zadanie realizowane przez m.in. przedszkola i szkoły na bazie podstawy programowej). Możemy zatem wymienić następujące sfery aktywności twórczej:

— mowa: dziecko, osiągając kolejne etapy rozwoju mowy, uczy się komunikować z otoczeniem, wyrażać swoje myśli, spostrzeżenia, przez zabawę językiem (zabawy słowne) tworzy nowe słowa, poznaje ich znaczenie oraz zachodzące między nimi związki. Doskonałym źródłem poznania języka jest literatura dziecięca, homonimy, gry słowne, które niejednokrotnie wywołują uśmiech i prowadzą do zabawnych sytuacji. Kształtowanie umiejętności werbalnych w formie zabawy (połączenie rytmu, muzyki i słowa, czyli zabawy logorytmiczne) nie tylko rozwija wyobraźnię, ćwiczy uwagę, spostrzegawczość i pamięć, ale i wzbogaca słownictwo dziecka, daje radość z mówienia (za: Palacz i in., 2004);

— muzyka: dziecko spontanicznie nuci zasłyszane melodie lub wymyśla własne słowa z melodią, czasami łączy je z ruchem ciała, tańcem, grą „na niby” (np. trąbienie bez trąbki), gra na zbudowanych przez siebie instrumentach (np. butelka, łyżka i pokrywka), naśladuje dźwięki instrumentów. W przedszkolu dziecko bierze udział w różnych koncertach, zajęciach rytmicznych, tanecznych, śpiewa i gra na instrumentach. W ten sposób rozwija umiejętność słuchania, kształtuje wrażliwość muzyczną oraz uczy się rozpoznawać różne elementy muzyki, np. tempo, rytmikę, barwę dźwięku;

— plastyka: dziecko już od najmłodszych lat rysuje, maluje palcami, pędzelkami, kredkami (ślady twórczości plastycznej są często widoczne na ścianach — nie zawsze budzi to radość rodziców — chodnikach czy murkach), bawi się plasteliną, modeliną, piaskiem itp. Należy zatem umożliwić dziecku poznawanie środków wyrazu artystycznego, takich jak: kształt, barwa, linia itp., rozwijać

umiejętności rozpoznawania i nazywania barw, wspomagać rozwój wyobraźni (m.in. przez obserwację otaczającego świata czy tworzenie dziecięcych dzieł plastycznych na podstawie muzyki lub literatury). Przedszkola powinny organizować konkursy i wystawy prac plastycznych małych artystów. Ponadto małe dzieci należy uwrażliwiać na piękno sztuki przez bezpośredni kontakt z dziełami znanych malarzy, rzeźbiarzy, np. w galeriach, muzeach, na wystawach i wernisażach;

— zabawa: dzieci w czasie zabawy przejawiają niesłychaną ekspresję i wyobraźnię, potrafią z „niczego” (pudełek, klocków, butelek, gazet, kartonów) zbudować np. pojazdy, mosty, tunele czy domy. Dziecko podczas zabawy nie tylko naśladuje, ale także odwzorowuje układy społeczne. W ten sposób przygotowuje się do odgrywania określonych ról społecznych w dorosłym życiu;

— teatr: dziecko poznaje różne formy teatralne, uczestnicząc w przedstawieniach (np. teatr lalkowy, teatr cieni, drama). Maluchy są angażowane w bezpośrednie tworzenie widowiska teatralnego w grupie przedszkolnej, np. przygotowują kostiumy czy rekwizyty. Dzieci nabywają i rozwijają umiejętności aktorskie.

W związku z powyższym wszystkie wymienione sfery dziecięcego działania stanowią aktywność twórczą. Według D. Krzywoń polega ona na „chętnie podejmowanej działalności przynoszącej zadowolenie, opartej na własnych pomysłach, świadomym celu, stymulowanej przez zadania zintegrowane z potrzebami jednostki. Twórczość dziecka to wytwory, odkrycia i nowe zachowania, cenne i pożyteczne przede wszystkim dla niego samego” (2008, s. 29). Należy pamiętać, że dzieci z natury są twórcze i odkrywcze. „Wytwory dziecięce (plastyczne, muzyczne, słowne) na ogół nie noszą znamion wielkości, stanowią jednak istotną przesłankę rozwoju w ogóle. Twórczość sprawia dzieciom osobistą przyjemność i satysfakcję, jest źródłem zadowolenia. Towarzyszy zabawie, wzbogaca ją, wnosi do działań grupy coś nowego i oryginalnego” (Kurowska, 2011, s. 86). Twórczy potencjał dziecka przejawia się w bogactwie pomysłów, ogromnej wyobraźni, wrażliwości, np. zachowanie dziecka podczas czytania bajki, umiejętność okazywania empatii, strachu, radości, zdziwienia (Płóciennik, 2011, s. 40–41), w nieskończonej liczbie zadawanych przez nie pytań oraz w wytrwałym „drażeniu” tematu. Uzyskane odpowiedzi zaspokajają naturalną ciekawość dziecka oraz są źródłem wiedzy na temat otaczającego świata.

Wsparcie edukacyjne i budowanie dziecięcej wrażliwości

Lew Wygotski uważał, że wsparcie edukacyjne małego dziecka polega na rozwijaniu jego wrodzonych zdolności, które stanowią podstawę do rozbudowania „kapitału początkowego” na dalszych etapach życia. Dziecko zatem nie tylko

przyswaja określoną wiedzę, ale przede wszystkim rozwija umiejętność uczenia się. Według M. Wróblewskiej celem edukacji, również twórczej, jest „wspomaganie i ukierunkowywanie rozwoju dzieci i młodzieży zgodnie z ich potencjałem i możliwościami rozwojowymi, wspieranie działań twórczych w różnych dziedzinach aktywności” (2011, s. 64–65).

Janusz Korczak zwracał z kolei uwagę na wewnętrzną, wrodzoną wrażliwość, dzięki której ludzie potrafią nie tylko dostrzec piękno otaczającego świata, ale przede wszystkim nie są obojętni na piękno człowieka. Pielęgnowanie dziecięcej wrażliwości (przez rodziców, nauczycieli) powinno odbywać się na bazie naturalnej, twórczej aktywności, która „ma swoje źródło w zwyczajnych zdolnościach i umiejętnościach, a nie w odosobnionym talencie” (Szmidt, 2007, s. 22). Wrażliwość i emocje odgrywają bardzo ważną rolę w życiu człowieka „[...] są pierwszym językiem nas wszystkich. Rdzeniem emocji jest gotowość do działania i podsuwanie planów” (Otlej, Jenkins, 2003, s. 53).

Rodzina, przedszkole, szkoła mają przede wszystkim rozwijać, a nie hamować twórczą postawę dziecka. W dużej mierze to nauczyciel jest osobą, która powinna przeprowadzić zajęcia w taki sposób, aby zmobilizować dziecko do wykonania zadań, które w danej chwili przekraczają jego możliwości. Takie podejście mobilizuje dzieci do rozwiązywania zadań trudnych oraz rozwijania posiadanych już umiejętności. Nauczyciel jest „drogowskazem”, który wytycza drogę do celu. Jego zadaniem jest uwzględnianie potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci. Amerykański psycholog Ellis Paul Torrance opracował zasady postępowania nauczyciela, które mają pomóc w rozwijaniu dziecięcej postawy twórczej (Dzionek, Gmosińska, 2011).

Zakończenie

Aby rozwijać postawę twórczą oraz wyzwalać i pobudzać twórczą aktywność dziecka, należy stwarzać takie sytuacje, które pozwolą mu podejmować i kontynuować działania z własnej inicjatywy, odczuwać satysfakcję z własnego działania oraz świadomie poszukiwać, sprawdzać i oceniać w praktyce własne pomysły. Należy rozwijać w dzieciach pozytywny stosunek do otaczającego świata, szacunek do siebie samego i innych ludzi, poczucie własnej wartości, niezależność i otwartość na nowe doświadczenia. Korczak tak oto mówił o radości zdobywania i odkrywania: „Jeśli umiecie diagnozować radość dziecka i jej natężenie, musicie dostrzec, że najwyższa jest radość z pokonanej trudności, osiągniętego celu, odkrytej tajemnicy. Radość triumfu i szczęście samodzielności, opanowania i władania” (2012korczak.pl/node/75).

Bibliografia

- Bąk, A. (2015). *Jak małe dzieci korzystają z urządzeń mobilnych? Raport na podstawie danych zebranych od rodziców*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 14, nr 3, s. 55–82.
- Bogdanowicz, M. (2008). *Metoda Dobrego Startu*. Warszawa: WSiP.
- Brzezińska, A. I., Czub, M., Kaczan, R., Rycielski, P. (2013). *Znaczenie edukacji przedszkolnej*. Warszawa: Zespół Wczesnej Edukacji. Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie.
- Dyrda, B. (2004). *Teoretyczne podstawy twórczości*. W: B. Dyrda (red.), *Rozwijanie twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży*. Kraków: Impuls.
- Dzionek, E., Gmosińska, M. (2009). *Kształtowanie twórczych postaw dzieci pięcioletnich. Scenariusze zajęć*. Kraków: Impuls.
- Filipiak, E. (2011). *Z Wygotskim i Brunerem w tle. Słownik pojęć kluczowych*. Bydgoszcz: Wyd. UKW.
- Filipiak, E., Lemańska-Lewandowska, E. (2015). *Koncepcja nauczania rozwijającego według teorii Lwa S. Wygotskiego we wczesnej edukacji dziecka*. Bydgoszcz. [Podsumowanie projektu „Akademickie Centrum Doskonałości”. Projekt nr 7/POIG/ACK/2014].
- Giza, A., Wiśnicka, M. (2010). *Edukacja małych dzieci — standardy, bariery, szanse*. W: A. Giza (red.), *Edukacja małych dzieci. Standardy, bariery, szanse. Raport*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego—Rzecznik Praw Dziecka.
- Kaufman, J. C. (2011). *Kreatywność*. Przeł. M. Godyń. Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- 2012korczak.pl/node/75 (dostęp: 27 X 2016)
- Krzywoń, D. (2008). *Kraina Kreatywności. Sposoby przeciwdziałania rutynie w pracy z dziećmi poprzez ekspresję twórczą i artystyczną*. Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- Kurowska, B. (2011). *Stymulowanie aktywności twórczej dzieci w wieku przedszkolnym*. „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych”, LXIV, s. 86–94.
- Micińska, H. (2014). *W poszukiwaniu inspiracji, czyli jak rozwijać aktywność poznawczą dziecka?*, www.uniwersytet-dzieciecy.pl (dostęp: 23 IV 2014).
- Okoń, W. (1995). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Żak, s. 16–468.
- Otley, K., Jenkins, J. M. (2003). *Zrozumieć emocje*. Przeł. J. Radzicki, J. Suchecki. Warszawa: PWN, s. 53–434.
- Palacz, J., Michalak-Widera, I., Bełkot, B., Węsierska, K. (2004). *Mowa jako narzędzie ekspresji dziecka*, www.logopeda.info/artykuly/mowa-jako-narzedzie-ekspresji-dziecka (dostęp: 27 X 2016)
- Płóciennik, E. (2011). *Stymulowanie zdolności twórczych dziecka. Weryfikacja techniki obrazków technicznych*. Łódź: Wyd. UŁ.
- Rau, K., Ziętkiewicz, E. (2000). *Jak aktywizować uczniów? „Burza mózgów” i inne techniki w edukacji*. Poznań: Wyd. G & P.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej..., DzU, 2017, poz. 356; załączniki.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being*. „American Psychologist”.
- Salonen P., Lepola J., Vauras M. (2007). *Scaffolding Interaction in Parent-Child Dyads: Multimodal Analysis of Parental Scaffolding with Task and Non-Task Oriented Children*. „European Journal of Psychology of Education”, 22 (1).
- Szmidt, K. J. (2007). *Pedagogika twórczości*. Gdańsk: Gdańskie Wyd. Psychologiczne.
- Wood, D. (2006). *Jak dzieci uczą się i myślą. Społeczne konteksty rozwoju poznawczego*. Kraków: Wyd. UJ.
- Wróblewska, M. (2011). *Rozwój przez nabywanie kompetencji (w aspekcie uwarunkowań aktywności twórczej)*. „Chowanna”, 1.